

2000 ГОДИНИ ОТ БИТКАТА ЗА ГЕРМАНИЯ

Валентин Спиридонов

THE 2, 000TH ANNIVERSARY OF THE BATTLE FOR GERMANY

Valentin Spiridonov

Abstract

The article dwells on the causes which led to the famous Battle of the Teutoburg Forest in AD 9, its outcome and subsequent significance for the history of Germany. The author focuses on the inclusion of the victory over the Romans 2, 000 years ago in the construction of the German national idea from the from the Renaissance to the present day, as well as on the creation of the myth about Hermann the Victor.

Key words: *Teutoburg Forest, Arminius, Hermann, Varus, Nazi ideology, the Hermann Myth*

Студен, дъждовен септемврийски ден на година 9 от новата ера. Три елитни римски легиона, три конни подразделения и други шест кохорти пехотинци, общо над 18 000 бойци, заедно със съпровождащите ги стотици роби, прислуга, занаятчии, лекари, жени се придвижват от летния си лагер по бреговете на р. Везер към укрепената зимна квартира в Ксантен. Някъде, вероятно в района на Калкриезе, пълководецът им Квинтилий Вар разпорежда войските да напуснат широкия павиран път и по тясна пътека да навлязат в гъстата гора. Вар е подмамен от вожда на херуските – праотците на днешните хесенци – в труднопроходимата Тойтобургска (Тевтобургска, Тевтонска) гора, където легионите му са нападнати и след тридневни ожесточени сражения – напълно разбити. Загиват повече от

20 000 римски войници, офицери и цивилни, малцина имат късмета да се спасят. Пълководецът е обезглавен, а главата му е изпратена като доказателство за победата на съседните германски племена с призив да се присъединят към Арминий.

Най-обстойни сведения за битката – местонахождение, време, основни действащи лица, развой... – дава римският историк Тацит, за когото се знае, че при написването на своите „Анали“ е използвал в Рим писмени сведения на очевидци и на тогавашни римски военни. Естествено е той да търси оправдание за ужасната загуба на империята на първо място в дъждовното време, непроходимата гора, лекомислието на Вар и подлостта на германците. Въпреки това авторът определя свободолюбието на германците като важна причина за техния успех, хвали качествата на Арминий, позволили му да победи Рим „във времето на неговия най-голям разцвет“.

На пръв поглед тази загубена от Рим битка не би трябвало да се приема толкова драматично от античния историк и от съвременния читател. Не за пръв и за последен път империята губи битка, в т.ч. и в тази част на европейския континент. При това нито загубите в жива сила, нито материалните загуби са нещо изключително, с което Рим да не може да се справи – далеч по-епични войни и сражения е водила империята в своята история. Значението на тази битка се разкрива в контекста на един по-продължителен като време и по-обширен като място процес – в опита на Рим да разпростре властта си в земите на изток от Рейн, да романизира германските племена.

* * *

В края на II в. пр.н.е. част от разселилите се от Южна Скандинавия в Централна и Източна Европа многобройни германски племена създава първите военни проблеми на въздигащата се римска държава, заплашвайки северната ѝ граница. Между 115 и 101 г. пр.н.е. кимври, тевтони и амврони се насочват към Италия, разгромяват в няколко сражения римски войски, опустошават отделни римски провинции, докато в 102 г. пр.н.е. Рим не разбива тевтонците, а след година – и кимврите. В 60 г. пр.н.е. вождът на трибоните Ариовист опитва да прекоси Рейн и да се установи на левия бряг на реката, но през 58 г. пр.н.е. Цезар го разгромява и изтласква отвъд нея. През

следващите четири века Рейн ще бъде военната, политическата и културната граница между Римската империя и германските племена. В подвластните на империята територии тече процес на романизация на населението с въведените латински език, римски закони, администрация, култове, обредност... По поречието на Рейн империята изгражда система от десетки погранични военни селища, част от които послугат началото на много днешни германски прирейнски градове.

Въпреки взетите мерки, богатствата на Рим привличат войнствените германски племена и през следващите години нападенията през границата не са рядкост. През 16 г. пр.н.е. император Август решава да премести границата от Рейн на Елба и да превърне територията между двете реки в римската провинция *Германия*, по името, дадено от Цезар на населяващите я повече от 40 племена. Военната операция е възложена на Друз, родственик на Август, който след поредица от битки успява да подчини част от племената – батави, фризи, хауни, квади... – други да изтласка, трети да спечели като съюзници и да достигне Елба, където през 9 г. пр.н.е. умира.

Римската офанзива продължава в началото на новата ера, но вече оглавена от Тиберий, който се опитва да въведе администрация в провинцията, прокарава пътища, изгражда легионерски лагери, въвежда робството, налага данъци и чужди на традициите на местните племена закони. През всичките години на римско присъствие в провинция Германия отделни германски племена се съпротивляват срещу новата власт. Съпротивата най-често е жестоко потушавана и е съпроводена с разселване на непокорните родове. Въпреки общия враг племената не постигат споразумение за съвместни контрадействия, а и Рим успешно прилага стратегията „разделяй и владей“ – част от племенните вождове са привлечени като съюзници на империята в управлението на провинцията.

От стратегическа гледна точка спечелването на херуските, около 200 000 човека, населяващи територията от двете страни на р. Везер, е безспорен успех за римските управници. С тяхна помощ империята разчита да контролира обширни области в Германия. За да държат под око марионетните вождове, окупаторите обикновено изпращали децата им в Рим на обучение, завоалирана форма на

заложничество, но и успешна в много случаи романизация на елита на местните племена. Такава е и съдбата на Арминий, син на един от предводителите на херуските, който от година 8 пр.н.е. живее на брега на р. Тибър, където получава римско гражданство, научава се на дисциплина, изучава римското бойно изкуство, предвожда собствен боен отряд, участва в сражения.

През 6 г. от н.е. на Тиберий е възложено потушаването на въстание в Панония и той напуска с част от войските си Германия. За негов заместник в провинцията император Август определя опитния, 55-годишен ветеран Квинтилий Вар, прославил се като управител на Сирия със своя дипломатически такт и войнски умения. Още с пристигането си в Германия новият управител решава да демонстрира силата на римската власт с налагане и събиране на данъци, разрешаване на местните племенни спорове според римското законодателство, разселване на непокорни племена.

Вероятно по същото време и Арминий се завръща в родината си и оглавява херуски отряд с функция на помощна военна част. Подвластен на всеобщото негодувание сред местното население от имперската намеса в живота им, а и по лични причини – оглавяването на съпротивата срещу окупаторите ще увеличи авторитета му сред херуските и другите германски племена, ще го превърне във фаворит за мястото на вожд на евентуален племенен съюз – Арминий набира голяма войска и с хитрост примамва частите на Вар в гъстата гора. Римският военачалник е „информиран“ за въстание на племе от вътрешността и поема заедно с легионите си натам, за да въдвори ред. По тясната гориста пътека походния строй на легионите се разтяга на повече от 15 км, римляните губят военното си предимство, а „варварите“ – както в Рим наричат германските племена – методично атакуват от засада и унищожават материалната и живата сила на противника. Напълно избити са войниците на 17., 18. и 19. елитен римски легион и съпътстващите ги помощни военни части – основната военна сила на империята в провинция Германия! Опитът на Арминий да използва победата за обединяване на германските племена в общ съюз не се осъществяват. Малцина от племенните вождове са склонни да му се подчинят. Въпреки това той остава до края на живота си основен враг на Рим в Германия, спечелва и още битки с римските войски.

След разгрома през 9 г. Август връща Тиберий в Германия с амбицията да сломи всяка местна съпротива. След смъртта на Октавиан Август през 14 г. Тиберий става император, а неговото място в Германия заема Германик. По това време в провинцията римските легиони подлагат на жестоки репресии всяка съпротива, амбицирани да наложат безусловната си власт. През 16 г. Германик предприема голяма офанзива за налагане на контрол във вътрешността на провинцията, използвайки реките, протичащи през Германия. По сведения на античните автори близо 70-хилядна римска войска, придвижвана с повече от 1300 кораба участва в операцията по р. Везер. Арминий прилага тактиката на партизанската война. Макар че легионите напредват, а в ръцете на Германик попада и Туснелда, бременната съпруга на Арминий – римският пълководец губи по-голямата част от армията си. Съпротивата изтощава ресурсите на Рим и Тиберий разпорежда да се спре офанзивата. През следващите години империята се отдръпва от Германия и доукрепява левия бряг на Рейн като граница с варварите. Германските племена запазват своята самобитност и език. През 21 г. Арминий (според Тацит) е убит при междуособици със свои роднини. Името му потъва в забравата за векове напред, Рим е зает през следващите десетилетия с поддържане на властта си в други части на империята, германските племена продължават с междуособиците си и с нападения над богатия съсед, а трудовете на Тацит събират прах в библиотеката на Рим.

* * *

През 1515 г. по време на студентски престой в Рим известният германски хуманист и писател Улрих фон Хутен попада на изследванията на Тацит, в които става дума за героичния Арминий – „безспорния освободител на Германия“ по думите на античния автор – поставил великата империя на колене. Опълчването на германските племена срещу мощната империя е добре дошло за германските хуманисти в момент на съпротива срещу католическата власт на Рим – по това време Германия е залята от протестантска вълна и търси аргументи, за да отхвърли контрола на Католическата църква и папската институция. Арминий става централен персонаж в съчинения, пиеси, научни трактати на хуманистите, с които се аргументират

свободолюбието на германците, тяхната висока древна култура, войнска смелост, справедливост. Улрих фон Хутен издава поема за победоносния вожд, определен от него като най-великия борец за свобода в цялата човешка история, мислещ единствено как да помогне на своята Родина, а победата му над Вар – като началото на германската история. Великият германски реформатор Мартин Лутер също допринася за разпространение на култа към Арминий, когото той преименува, използвайки „истинското“ му (според Лутер) немско име Херман, което много скоро се налага.

През XVIII–XIX век Арминий (Херман) и победата му над Вар се възпяват в повече от 200 театрални пиеси и опери, в десетки литературни творби. Той вече е антитеза на френската заплаха, надвиснала над германските земи, и на претенциите на Париж за културна доминация над източните съседи. За Фридрих Готлиб Клопшок Херман е „спасителят“ на германската култура и език, отдал живота си за своята Родина. Същото твърди и философът Йохан Готлиб Фихте, а писателят Ернст Мориц Арнт сравнява Наполеон Бонапарт, окупираше в началото на XIX век Германия, с римските пълководци и призовава за обща съпротива, начело с „един нов Херман“. През 1808 г. Хайнрих фон Клайст написва драмата „Битката на Херман“, в която римляните са алегория на французите, а херуските – на прусите. Митът „Херман“ се разпространява с призови да бъде обявен за национален герой, а датата на победата му над Вар – за национален празник. През 1838 г. е учредено Дружество за изграждане на паметник на Херман, три години по-късно са положени основите на паметника на едно възвишение край Детмолд, където се предполагало, че се е състояла битката с Вар. Високата над 26 м статуя на Херман с победоносно вдигнат в дясната ръка меч, качена върху също толкова висок постамент, е открита тържествено през лятото на 1875 г. от кайзер Вилхелм I. Няколко години по-рано Прусия е победила Франция и възстановила Германската империя, а митът „Херман“ е натоварен с огромен националистически и антифренски заряд: върху паметника фигурата на победоносния вожд е обърната с лице към Франция, натам сочи и мечът му, върху който пише „Германското единство – моята сила, моята сила – мощта на Германия“, а французите репликират с импозантен паметник на Верцингеторикс – античен герой,

оглавил през 53 г. пр.н.е. неуспешно въстание на галите срещу римската окупация на Галия от Цезар.

Френско-германското съперничество продължава и през първата половина на XX век и Херман също се радва на популярност. В началото на Първата световна война популярни стават пиеси, посветени на победата му над врага, а след разгрома на Германия десницата се уповава на мита за ново национално възраждане и единство. Националсоциалистите също го експлоатират в расовата си доктрина – Херман е обявен за „спасител на чистотата на германска кръв“. За да не се засегне Мусолини, италианският съюзник на фюрера, Хитлер разпорежда по време на посещението на Дуче в Германия през 1936 г. паметникът край Детмолд да се изключи от обиколката. По време на Втората световна война металната скулптура на Херман е мишена за съюзническите самолети и сериозно е повредена.

След 1945 г. споменът за Херман е жив главно в Източна Германия. По критериите на марксистко-ленинската класова теория вождът на херуските е обявен от историографията на Германската демократична република за „борец срещу робовладелския строй“, припомня се и оценката на Фридрих Енгелс за битката му срещу Вар – „един от решаващите обрати в световната история“. В Западна Германия митът „Херман“ не се радва на популярност сред управляващите, слабо присъства и в бита на населението. Паметникът край Детмолд става само туристическа цел за обикновения германец, без да носи предишната символика и историческа предубеденост. Историческата наука в Германската федерална република допринася за демитологизирането на Арминий–Херман – в съвременни изследвания вождът на херуските е представен като човек, който преследва лични цели, а на неговата победа – като епизод от цяла поредица събития, без да е „епохален обрат в световната история“.

Обединението на Германия в края на XX век, приближаващият 2000-годишен юбилей от битката в Тойтобургската гора и новите археологически открития в Калкриезе възобновиха интереса към Херман. През 2009 г. в Германия се състояха множество прояви, посветени на юбилея – научни конференции, музейни изложби, публикации в пресата, книги... Поднови се и дебатът за точното местонахождение на битката срещу Вар – статистиците изчислиха, че има

повече от 700 теории; дори фаворизираният в последните години Калкриезе не дава категорични доказателства в своя полза. Въпреки това в началото на новото хилядолетие държавата и провинция Северен Рейн-Вестфалия инвестират там 14 млн. евро в строежа на музей, в който канцлерът Ангела Меркел откри юбилейната изложба „Империя – конфликт – мит“ – съвместна проява на музеите в Калкриезе, Детмолд и Халтерн. Краткото ѝ обръщение бе на немски език – дали защото Херман спаси германската идентичност и език с победата в Тойтобургската гора през 9 г. от н.е.?

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Bendikowski, T.** Der Tag, an dem Deutschland entstand. Die Geschichte der Varusschlacht. Muenchen, 2008.
2. **Bendikowski, T.** Mythos einer Schlacht. – *Die Zeit*, 2008, H. 45 (= www.zeit.de/2008/45/DOS-varus-schlacht).
3. **Husemann, D.** Der Sturz des roemischen Adlers. 2000 Jahre Varusschlacht. Frankfurt a. M., 2008.
4. **Maertin, R.-P.** Die Varusschlacht. Rom und die Germanen. Frankfurt a. M., 2008.
5. **Moosbauer, G.** Die Varusschlacht. Muenchen, 2009.
6. **Rebenich, S.** Die Erfindung der Deutschen. – *Die Zeit*, 2008, H. 2 (= www.zeit.de/2009/02/P-Varus).
7. **Schneider, H. (Hrsg.)** Feindliche Nachbarn. Rom und die Germanen. Muenchen, 2008.
8. **Schulz, M.** Che Guevara im Nebelland. – *Der Spiegel*, 2004, H. 11, S. 152–158.
9. **Schulz, M.** Feldherr aus dem Sumpf. – *Der Spiegel*, 2008, H. 21, S. 126–137.
10. **Schulze, H.** Kleine deutsche Geschichte. Muenchen, 1996.
11. **Wolters, R.** Die Schlacht im Teutoburger Wald. Arminius, Varus und das roemische Germanien. Muenchen, 2008.
12. **Walther, L. (Hrsg.)** Varus, Varus! Antike Texte zur Schlacht im Teutoborger Wald. Stuttgart, 2008.